

УДК 312.421
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.87>

А. С. Романова
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Інституту права, психології та інформаційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
orcid.org/0000-0003-2858-3052

ПРАВОВЕ ЖИТТЯ ЯК ФОРМА БУТТЯ ПРАВА

У статті розглянуто особливість правового життя як форми буття права, що поєднує в собі галузеві види правового життя та характеризує специфіку і рівень правового розвитку певного суспільства. Правове життя складається з набору елементів позитивного і негативного спрямування.

Стверджується, що філософські концепції життя діаметрально відрізняються, ототожнюючи його (життя) з ідеальним існуванням, що має божественний початок; наділяючи рисами живого навіть неживі об'єкти.

Обґрунтовується теза про те, що право є важливим не тільки юридичним і політичним, а й природним інститутом, який разом із мораллю і моральністю відіграє вирішальну роль у контролі і регулюванні життєдіяльності людини. Право є важливим не тільки юридичним і політичним, а й природним інститутом, який разом із мораллю і моральністю відіграє вирішальну роль у контролі і регулюванні життєдіяльності людини. Саме право, правові явища і процеси не можуть бути всебічно і повно вивчені поза їхнім зв'язком із суспільством.

Доведено, що правове життя виступає одним із різновидів суспільного життя, яке є найбільш об'ємним поняттям з усіх, якими характеризують різноманітні стосунки, що певним чином розкривають людину як першооснову суспільства.

Стверджується, що право є складним, багатовимірним явищем, яке охоплює соціальні, економічні, політичні та інші чинники суспільства і вимагає всебічного філософського осмислення, оскільки проникає в усі сфери життя людини і суспільства загалом. Регулюючи різноманітні суспільні відносини, право виступає потужним регулятором, засобом управління соціальними процесами. У праві освоюються специфічні просторово-часові характеристики правової дійсності.

Аргументовано, що правове життя, окрім усього іншого, не просто тісно пов'язане, але і невід'ємне від юридичних правил поведінки, тобто формально певних правових норм, а отже, і від юридичних наслідків, які настають у результаті добросовісного виконання або невиконання (неналежного виконання) даних правил.

Ключові слова: право, правове життя, правова реальність, буття, правове буття, природно-правовий простір, соціоприродний простір.

Romanova A. S. LEGAL LIFE AS A FORM OF LAW BEING

The article deals with the peculiarity of legal life as a form of law being that combines branch types of legal life and characterizes the special features and the level of legal development of a society. Legal life consists of a set of elements of positive and negative direction.

It is stated that philosophical concepts of life are diametrically different, identifying it (life) with an ideal existence that has a divine origin; endowing even inanimate objects with living features.

It is substantiated that law is not only important legal and political institution, but it is also a natural one, which together with ethics and morality plays a crucial role in the control and regulation of human life. Law itself, legal phenomena and processes cannot be comprehensively and fully studied without their connection with society.

It is proved that legal life is one of the varieties of social life, which is the most comprehensive concept that characterizes the various relationships revealing the person as the foundation of society in some way.

It is affirmed that law is a complex, multidimensional phenomenon that encompasses social, economic, political and other factors of society and requires a comprehensive philosophical understanding, as it penetrates into all spheres of human life and society as a whole. Regulating various social relations, law acts as a powerful regulator, a means of managing social processes. Law masters the specific spatiotemporal characteristics of legal reality.

It is argued that legal life, among other things, is not just closely connected with legal rules of conduct, but it is also inseparable from them, i.e. formally defined legal norms, and thus, from the legal consequences that arise as a result of conscientious performance or non-performance (improper implementation) of these rules.

Key words: law, legal life, legal reality, being, legal being, natural-legal space, socio-natural space.

Постановка проблеми. Людина в усі часи прагне віднайти оптимальні форми життєдіяльності у соціоприродному просторі в межах природно-правового простору. Адже соціальні системи від усіх інших відрізняє передовсім соціальна взаємодія, діяльність людей, суспільні відносини (зокрема правовідносини, як різновид соціальних відносин). Соціоприродний простір як філософська категорія виражає форму існування вищого структурного рівня організації буття, тобто суспільства загалом.

Звісно, у природно-правовому просторі людина, суспільство розвивається, функціонує, окрім іншого, на засадах правового життя, в межах якого здійснюється життєдіяльність людини та проявляється її правова поведінка (правомірна і неправомірна).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового життя як форми буття права цікавила видатних зарубіжних та вітчизняних мислителів і науковців, таких як: О. Балинська, О. Грищук, С. Максимов, С. Сливка, І. Фарбер, Ю. Хабермас, Р. Хамітов, О. Хеффе, В. Юдін.

Теоретики та філософи права, а також соціологи права акцентували увагу у своїх дослідженнях на правовідносинах у межах правового життя, а також на поведінковому аспекті людини.

Незважаючи на те, що вчені зробили значний крок у поясненні особливостей функціонування та розвитку правового життя, а також окреслили окремі шляхи його формування і розвитку, дотепер в Україні немає комплексного дослідження правового життя як форми буття права та його видів.

Мета статті полягає в тому, щоб із філософсько-правового погляду проаналізувати ті питання, які найбільш дотичні до розуміння правового життя як форми буття права.

Виклад основного матеріалу. Людина, будучи істотою суспільною, соціальною, залежить від суспільства, на її формування впливає суспільне середовище. Людина є безпосередньо джерелом виникнення права, яке, удосконалюючись, активно впливає на її формування і розвиток.

Щодо термінології, то «правове життя» охоплює дві безмежні, за своєю сутністю, категорії: право і життя.

Право у своєму первісному, природному значенні є нічим іншим, як необхідною формою духовного буття людини, воно вказує той лад рівної вільної самостійності кожного, за якого тільки й можливе на землі духовне життя.

Філософський підхід до дослідження правових проблем в умовах сучасного українського суспільства набуває особливого звучання, дозволяючи зрозуміти суть багатьох кардинальних перетворень при переході суспільства до нового якісного стану.

Право – це важливий не тільки юридичний і політичний, а і природний інститут, який разом з мораллю і моральністю відіграє вирішальну роль у контролі і регулюванні життєдіяльності людини. Саме право, правові явища і процеси не можуть бути всебічно і повно вивчені поза їх зв'язком із суспільством. Справді, суспільство не зможе обійтися без соціального регулювання, в системі якого провідна роль належить праву. Право як соціальний інститут являє собою спосіб регулювання поведінки людей, міру їхньої свободи, що виражається в системі загальнообов'язкових соціальних норм, встановлених або санкціонованих державою, що регулюють дії, поведінку і відносини людей та забезпечуються примусовою силою держави. Система правового регулювання спрямована на регулювання всього соціального поля без виділення будь-яких групових пріоритетів, оскільки всі повинні бути рівні перед законом.

Саме праву належить найважливіша роль в утриманні людей від асоціальної поведінки та забезпеченні виконання їхніх прав й обов'язків на благо демократичної правової держави.

Поняття «правове» охоплює такі взаємозалежні значення: 1) відображає правову дійсність;

2) виражає територіальну поширеність дії правових норм; 3) особливо відзначає роль права як найважливішого регулятора суспільних відносин [1, с. 152].

Термін «життя» має безліч визначень, що різняться залежно від сфери наукового бачення предмету.

Життя, як явище, є сукупністю фундаментальних загальнобіологічних ознак, які характеризують живих істот, відрізняючи їх від неживих об'єктів. Життя визначається як форма існування матерії, як форма існування дієвих інструкцій з організації матерії.

Іншим свідченням філософського змісту названої проблеми є її глибокий зв'язок із проблемами свідомості й пізнання, з питаннями про природу чуттєвого і логічного сприйняття, стійкість і мінливість людської життєдіяльності.

Поняття «життя» у філософії є дуже різним, що залежить від течій та напрямків цієї науки. Часто філософські концепції життя діаметрально відрізняються, ототожнюючи його (життя) з ідеальним існуванням, що має божественний початок; наділяючи рисами живого навіть неживі об'єкти; спрощуючи сутність явища життя до механічних моделей; обмежуючи рамками: органічне походить лише від життя; наділяючи усе живе розумом та здатністю до мислення тощо.

Аналіз правової реальності дозволяє виділити в ньому такі форми буття права, що в сукупності виражають динаміку правової реальності [2, с. 437]: а) світ ідей: ідея права; б) світ знакових форм: правові норми і закони; в) світ взаємодій між соціальними суб'єктами (правове життя).

Правове життя – єдина категорія, яка охоплює сферу буття права зі всіма його позитивними і негативними проявами; це не система, а саме сукупність всіх форм юридичного буття, що включає також негативні процеси, випадкові чинники, дозволяє охопити всі аспекти і прояви права, його структуру і динаміку [3].

Об'єднує такі знання соціальна філософія. У межах цієї науки люди намагаються осмислити своє соціальне буття, відповісти на питання: що таке суспільство, в чому полягає відмінність і зв'язок із природою, яка структура суспільного життя, яке значення суспільство має в житті людини.

Правове життя – багатопланове, неоднорідне загальнотеоретичне поняття, що поєднує в собі галузеві види правового життя. Саме так, як говорять про політичне і культурне життя суспільства, можна і треба говорити про правове життя, яке є не менш інтенсивним і насиченим, а інколи різноманітніше, оскільки саме в цій сфері виникають і вирішуються суспільні колізії [9, с. 7].

О.В. Малько зазначає, що правове життя – це сукупність усіх форм юридичного буття суспільства, що виражається у правових актах та інших

проявах права, характеризує специфіку і рівень правової дійсності, відношення суб'єктів до права і міру задоволення їх інтересів [4, с. 239].

Досить складно трактувати поняття правового життя без розуміння поняття буття.

На позначення всього наявного, всієї дійсності в науковій літературі використовують термін «буття». Також ним позначають «внутрішню основу», сутність людини (людяність та індивідуальність). Буття може означати і вираження властивостей предмета. Наприклад, буттям наділене право. Цим терміном позначають природний стан речей та явищ [5, с. 179–184]. Щоб правильно співвіднести свідомість (людини як суб'єкта пізнання) і матерію (як об'єктивну реальність, яка існує поза свідомістю і незалежно від неї), потрібно розкрити їх співвідношення всередині буття, до складу якого вони входять [6, с. 301–303].

Буття – фундаментальна філософська категорія, що означає реальність, наявну об'єктивно [7, с. 48]. Однак будучи інтегрованою в проблемне поле юридичної антропології, ця категорія стає вихідною, як буття людини, що володіє своєю правовою специфікою. Людина наділена свідомістю і волею, здатна сприймати право як невіддільну частину свого буття.

Людина є єдиною живою істотою, яка здатна до пізнання свого буття, себе самої і досвіду своєї життєдіяльності. Людина через сформований нею світ понять (зокрема світ правових понять) усвідомлює свою поведінку, дії, вчинки. Щодо буття, то людина виконує: 1) логіко-пізнавальну функцію, пов'язану з предметним пізнанням світу; 2) телеологічну функцію, пов'язану з постановкою мети своєї діяльності; 3) оцінну функцію, зумовлену необхідністю вибудовувати своє ставлення до навколишнього світу [8, с. 40–43].

Варто зазначити, що правове життя виступає одним із різновидів життя суспільного, яке є найширшим поняттям з усіх, якими характеризують певні відносини. Іншими словами, правове життя є специфічною абстракцією соціальних відносин, але, як відомо, усі сфери життєдіяльності суспільства тісно інтегровані між собою.

Правове життя характеризує специфіку і рівень правового розвитку певної країни. Від рівня розвиненості правового життя залежить права активність, тобто чим більше вона відповідає формально визначеним, вираженим в нормативно-правових актах правилам поведінки, чим більше правові акти досконаліші і відповідають умовам, в яких вони приймаються і існують, чим вище правова дисципліна і правосвідомість суб'єктів права, тим, відповідно, і вищий рівень правового розвитку суспільства на певній території.

Правове життя не лише тісно пов'язане, але і невід'ємне від юридичних правил поведінки, тоб-

то формально визначених правових норм, а отже, і від юридичних наслідків (як сприятливих, так і негативних), які настають у результаті добросовісного виконання або невиконання (неналежного виконання) даних правил. Основною ознакою поняття правового життя є наявність юридичних норм та правил, що регулюють розпорядок спільного життя людей, їх взаємодію [9].

На правове життя впливає безліч різних чинників, таких як: фінансово-економічні, матеріальні, політичні, морально-релігійні тощо.

М.І. Матузов відмічає, що особливістю правового життя є те, що воно має здебільшого офіційний, нормативно-організаційний, а часом владно-імперативний характер, та ґрунтується на законах і інших правових актах, підпорядковане певним правилам. Проте разом з імперативною складовою частиною правове життя дуже часто базується на соціально-правовому досвіді, що формується в певному суспільстві. І, навпаки, останнє є певним результатом правового життя [3, с. 219].

Правове життя – це метасистема (єдиний комплекс правових явищ: статичних і динамічних, позитивних і негативних), що є специфічною абстракцією суспільних відносин, яка дозволяє об'єднати формальну і змістовну сторони права, охарактеризувати специфіку і рівень правового розвитку суспільства [9, с. 24].

Висновок. Правове життя складається з позитивних і негативних елементів. До перших можна віднести право, механізм правового регулювання, правові режими, правовідносини, правову ідеологію, юридичні засоби, правопорядок, юридичну відповідальність, правову культуру, правову політику, юридичну науку і освіту тощо. До других – правопорушення, деформацію правосвідомості, правовий нігілізм тощо.

Література

1. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
2. Нерсесянц В.С. Філософія права. Москва : Норма, 1997. 652 с.
3. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 293 с.
4. Малько А.В. Теория правовой политики. Монография. Москва : Юрлитинформ, 2012. 328 с.
5. Рулан Н. Юридическая антропология. Москва : Норма, 1999. 310 с.
6. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.
7. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
8. Бердяев Н.А. Філософія свободи. Смысл творчества. Москва : Наука, 1994. 542 с.
9. Шиянов В.А. Правовая система и правовая жизнь общества: теоретический аспект взаимодействия : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : специальность 12.00.01. Москва, 2008. 26 с.